

Авторитет і неупередженість правосуддя як конституційні цінності: виклик принципу гласності

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-08-05

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/avtorytet-i-neuperedzhenist-pravosuddia-iak-konstytutsijni-tsinnosti-vyklyk-pryntsypu-hlasnosti/>

Відомості про автора

Берназюк Ян

Верховний Суд

Анотація

Ян БЕРНАЗЮК,

суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді, доктор юридичних наук, професор

АВТОРИТЕТ ТА НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ

ЯК КОНСТИТУЦІЙНІ ЦІННОСТІ:

ВИКЛИК ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ

У контексті досліджуваного питання найбільш важливими є положення статті 126 Конституції України, яка передбачає, що незалежність судді гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Крім того, стаття 34 Основного Закону України передбачає, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір; здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах, зокрема, підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Ці конституційні положення додатково деталізовані у статті 6 Закону України «Про інформацію» та статті 6

Закону України «Про доступ до публічної інформації». Таким чином, на конституційному рівні в Україні закріплений принцип можливості та доцільності захищати авторитет та неупередженість правосуддя як невід'ємні складові незалежності судді шляхом обмеження свободи думки і слова (вільне вираження поглядів і переконань), а також права на інформацію (зокрема, доступ до публічної інформації).

Ці питання є чутливими та надважливими, оскільки додатково пов'язані з такими поняттями, як принцип гласності (відкритості, прозорості, транспарентності), суддівський розсуд (дискреція суду), дисциплінарне провадження стосовно судді, а також довіра до суду.

Важливість захисту авторитету та неупередженості правосуддя підкреслюється конструкцією статті 34 Конституції України, яка зазначені цінності ставить в один ряд з питаннями, зокрема, національної безпеки, територіальної цілісності та громадського порядку.

Таких же висновків можна дійти на підставі аналізу статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якою передбачено, що судові рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або

його частини в інтересах (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають (4) інтереси неповнолітніх або (5) захист приватного життя сторін, або –

тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може (6) зашкодити інтересам правосуддя (prejudice the interests of justice).

Схожі норми закріплені також у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: преса й публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають (4) інтереси приватного життя сторін, або – в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним, – за особливих обставин, коли публічність порушувала б (5) інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси (6) неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується (7) матримоніальних спорів або (8) опіки над дітьми.

У статті 10 Конвенції також передбачено, що кожен має право на свободу вираження поглядів (свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади та незалежно від кордонів); здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками й відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й безсторон-

ності суду (for maintaining the authority and impartiality of the judiciary). Додатково варто звернути увагу на положення статей 1 та 3 Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (ратифікована Законом України від 20 травня 2020 року № 631-IX), згідно з якими для цілей цієї Конвенції під поняттям «державні органи» розуміються, зокрема, органи законодавчої та судової влади у тій мірі, в якій вони виконують адміністративні функції згідно з національним законодавством; кожна Сторона може обмежувати право доступу до офіційних документів; обмеження повинні бути чітко встановлені у законі, бути необхідними у демократичному суспільстві й бути пропорційними цілям захисту, зокрема, (1) по-

передження, розслідування та судового переслідування кримінальної

діяльності, (2) дисциплінарного розслідування та (3) рівності сторін у судовому провадженні та ефективного здійснення правосуддя. Згідно з пунктами 1 та 5 Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (КМРЄ) R(81)19 про доступ до інформації, що перебуває у розпорядженні державних органів (on the access to information held by public authorities), кожен у межах юрисдикції держави-члена повинен мати право на отримання за запитом інформації, що перебуває у розпорядженні органів державної влади, крім законодавчих органів та судової влади; наведені вище принципи застосовуються з урахуванням лише таких обмежень і заборон, які є необхідними в демократичному суспільстві для захисту законних інтересів суспільства, а також для захисту приватного життя та

інших законних приватних інтересів, які, однак, мають охоронятися з урахуванням конкретних потреб конкретної особи в інформації, наявної в органів державної влади, що стосується її особисто. Визначення поняття «авторитет правосуддя», яке також використовується, зокрема, у статтях 56, 57, 106, 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статтях 3, 24, 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», статті 18832 Кодексу України про адміністративні правопорушення, можна знайти лише у Коментарі до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04.02.2016 № 1), в якому передбачено, що забезпечення незалежної та авторитетної судової влади є суспільно нагальною необхідністю для досягнення справедливості у здійсненні право-

суддя; авторитет правосуддя – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяльність з відправлення правосуддя, таких як справедливість провадження, незалежність правосуддя, безсторонність, публічність, моральність, та які мають вселяти повагу до суду у громадськості в демократичному суспільстві.

Підхід Європейського суду з прав людини до цього поняття, зокрема в аспекті статті 10 Конвенції, частково можна знайти у пункті 55 рішення від 26.04.1979 у справі Sunday Times v. United Kingdom (заява № 6538/74): вираз «авторитет судової влади» (authority of the judiciary) висловлює ідею стосовно того, що суди – це

органи, покликані підтверджувати юридичні права та обов'язки й вирішувати спори; широка публіка повинна сприймати в такій якості і з повагою та довірою ставитися до спроможності судів виконувати ці функції.

Серед останніх рішень цього Суду, які висвітлюють досліджувану тему, слід окремо виділити рішення від 28.03.2023 у справі *Saure v. Germany* № 2 (заява № 6091/16), що стосується права журналіста на інформацію стосовно суддів і прокурорів, які раніше співпрацювали зі Службою дер-

жавної безпеки колишньої Німецької демократичної республіки та зараз працюють в системі правосуддя. Питання критеріїв обмеження права особи на доступ до публічної інформації з метою, зокрема, захисту авторитету та неупередженості судді безпосередньо, досліджувалися Великою Палатою Верховного Суду та викладені у постановках від 14.05.2020 у справі № 9901/589/19 та від 08.04.2021 у справі № 9901/118/20.

Висновки. Авторитет та неупередженість правосуддя в аспекті необ-

хідності їх захисту можуть, як виняток, бути підставами обмеження принципу гласності (свобода думки і слова, а також право на інформацію) в широкому його розумінні з метою:

1) попередження дезінформації та негативних публічних оцінок, зу -

мовлених конкретним періодом часу, а також виникнення умов для насильницьких дій (якщо розкриття певних відомостей може спричинити викривлення фактів про роботу суду);

2) збереження конфіденційної інформації (якщо розкриття певних

відомостей може порушити право на приватність учасників справи або безпосередньо судді чи членів його родини);

3) забезпечення права на справедливий суд (якщо розкриття певних

відомостей може негативно вплинути на судовий процес, зокрема в аспекті гарантування принципів рівності, змагальності, розгляду справи в розумні строки);

4) збереження об'єктивності судді, захист від можливого позапроце-

суального впливу, проявів неповаги чи його дискредитації (якщо розкриття певних відомостей може вплинути на безсторонність судді). За будь-яких обставин обмеження принципу гласності може відбуватися виключно за умови, якщо таке рішення приймається конкретно посадовою особою обґрунтовано (мотивовано), враховуючи критерій пропорційності (застосування найменш обмежувального для особи заходу з усіх можливих), тимчасовості, за наявності законодавчої підстави (враховуючи, у т. ч. міжнародні офіційні стандарти) та легітимної мети, гарантуючи справедливість та збереження демократичних цінностей, розуміючи, що невжиття цього обмежувального заходу напряду пов'язано із необхідністю збереження авторитету та неупередженості судді.

Список використаних джерел

1. Берназюк Я. Інформація з обмеженим доступом та дотримання прин-
- ципу змагальності у судовому процесі. Вороновські читання. Харків: Асоціація фінансового права України. 2019. С. 9–16. URL: <http://afl.org.ua/2020/06/10/voronovski-chitannya-2019-zbirnik-tez> (дата звернення: 01.04.2024).
2. Берназюк Я. Конституційний принцип гласності судового процесу та
4. особливості розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/openness_of_a_trial_bernaziuk.pdf (дата звернення: 01.04.2024).
5. 3. Берназюк Я. Незалежність судової гілки влади та історичні атри-
- бути судочинства: між консервативністю та інноваційністю. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/3_presentation_bernaziuk_independent_tribunal.pdf (дата звернення: 01.04.2024).
7. 4. Берназюк Я. Обмеження права на доступ до публічної інформації

8. для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. URL: [https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/authority_%20impartiality_of_%20justice_bernaziuk%20\(1\).pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/authority_%20impartiality_of_%20justice_bernaziuk%20(1).pdf) (дата звернення: 01.04.2024).
9. 5. Берназюк Я. Поняття зловживання процесуальними правами в адміні-
10. стративному судочинстві та його вплив на довіру до судової гілки влади. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2021. № 5 (17). С. 23–39. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/17/2.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)